

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
A Comparative Study on the Meaning of the Angel Motif in Hojat
Amani (as Contemporary Art) and Qajar Era
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

مطالعه تطبیقی مفهوم نقش فرشته در آثار حجت امانی (به مثابه هنر معاصر) و نگاره‌های دوره قاجار*

شهره شصتی**، آزاده پشوتنی زاده^۱

۱. کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خاتم، تهران، ایران.
۲. استادیار پژوهشی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، گروه هنرهای سنتی، تهران، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۳/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۲

چکیده

بیان مسئله: عدم تمایل به عینیت و پرهیز از وفاداری تام به ذهنیت در هنر دوره قاجار، جهانی خیالی-واقعی را پدید آورد که نقش مایه فرشتگان با لباس قاجاری و تأثیراتی که از فرشتگان غربی پذیرفته‌اند، نشأت گرفته از همین تفکر است. از این رو، در این پژوهش با این فرض که فرشتگان در آثار حجت امانی به عنوان نقش مایه فرشتگان در هنر معاصر در امتداد دوره قاجار قرار داشته، به دنبال تطبیق و تحول فرشتگان در هنر دوره قاجار و هنر معاصر است. از آنجایی که نقش تطبیقی فرشتگان واکاوی و مورد مطالعه قرار نگرفته و به لایه‌های پنهان آثار فرشته‌گون این دو عصر پرداخته نشده است، این پژوهش بدیع به نظر می‌رسد.

هدف پژوهش: هدف اصلی این پژوهش نمایش چگونگی به کارگیری نقش فرشتگان و روند شکل‌گیری آن‌ها در هنر معاصر است که بتواند پرسش‌های پیش‌آمده در این تحقیق را با استفاده از تطبیق و نتایج نظرسنجی پاسخ دهد.

روش پژوهش: این پژوهش تطبیقی به روش توصیفی-تحلیلی، به همراه آمارگیری، استفاده از منابع اسنادی و مصاحبه انجام شده است.

نتیجه‌گیری: پروژه فرشته‌های پست‌مدرن با نگاه فمینیستی حجت امانی، در تطبیق با هنر دوره قاجار از نظر بصری و مفهومی علاوه بر دارا بودن مؤلفه‌های هنر سنتی دوره قاجار معانی وسیع‌تر اجتماعی در دوران معاصر را نیز به همراه دارد. همچنین نوعی بازسازی از آرزوی بشر برای پرواز به ماورای ماده و قرار گرفتن بر فراز شرایط انسانی است که در باستانی‌ترین لایه‌های فرهنگ ایرانی و در بین عامه مردم وجود دارد.

واژگان کلیدی: فرشتگان، حجت امانی، هنر دوره قاجار، هنر معاصر.

مقدمه

را موجودی غیرزمینی، با دو بال و منزه می‌دانند. این تفکر و افسانه‌های بومی نیز در دوران قاجار به هنر نقاشی راه یافت. در هنر دوران اسلامی و دوره‌های متأخرتر تا پیش از تأثیرات هنر غرب بر نقاشی ایرانی، فرشتگان گاه به صورت مردانی جوان بدون محاسن و گاه به صورت زنان جوان با جامه‌های ایرانی متأثر از زمان اجرای اثر تصویر می‌شدند» (کفشچیان مقدم و علیپور، ۱۳۹۱، ۲). با ورود فرشتگان فرنگی در

تمایل به به تصویر کشیدن جهان پیرامون در دوره قاجار و همراهی آن با ذهنی‌گرایی و تخیل باعث شد آثار نقاشی این دوره جهان ماده را با دنیای خیالی نزدیک‌تر کند. زمانی که سخن از فرشته‌ها به میان می‌آید، در قدم نخست به ذهنیت عام درباره فرشتگان در افسانه‌ها می‌رسیم که «عمدتاً فرشته

به راهنمایی دکتر «آزاده پشوتنی‌زاده» در دانشکده هنر و معماری دانشگاه خاتم در سال ۱۴۰۰ به انجام رسیده است.
** نویسنده مسئول: khatere@yaho.com: ۰۹۳۹۶۸۰۰۵

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد «شهره شصتی» با عنوان «مطالعه تطبیقی نقش فرشته در آثار حجت امانی با تکیه بر مجموعه فرشتگان (انسان و فرشته) با نگاره‌های دوره قاجار از منظر مفهوم» است که

(براتی و امیرفرشی، ۱۳۹۲) مصاحبه‌ای با حجت امانی با تیتیر «مرز میان هنرها برچیده می‌شود» را به چاپ رسانده است. یازده نفر از دانشجویان الهیات انجیلی در مقطع دکتری دانشگاه گوته فرانکفورت با الهام از مجموعه فرشتگان حجت امانی با سخنرانی فرشته در سمینار فیزیک فرشتگان به تحلیل این مجموعه از منظر معنای مذهبی فرشته‌ها پرداخته و یافته‌های خود را به صورت کتابی^۱ با عنوان «فرشتگان، پیام‌رسانان، روح مددکار یا همزاد» (Wenzel et al., 2015)، به زبان آلمانی به چاپ رسانده‌اند که به جمع‌آوری مقالات فرشتگان به عنوان «وجود میانه و آئینه از خود در دیدگاه ادیان» پرداخته‌اند. همچنین چندین مجله و روزنامه برون مرزی نیز مطالبی در مورد فرشتگان حجت امانی به چاپ رسانده‌اند. به طور کلی کتاب‌ها و مقالات زیادی هستند که در متن خویش به فرشته‌های قاجار پرداخته ولی تا به حال به صورت مستقیم هیچ پژوهشی با موضوع تطبیقی و مفهومی به تطبیق این دو مجموعه پرداخته و از این نظر بدیع به نظر می‌رسد.

روش پژوهش

تحقیق حاضر به روش اسنادی (کتابخانه‌ای)، میدانی و آمارگیری انجام و به صورت تطبیقی ارائه شده است. روش تجزیه و تحلیل به صورت توصیفی و تحلیلی است. آمارگیری و نظرسنجی نیز در سه گروه^۲: افراد تحصیل کرده هنری، افراد تحصیل کرده غیرهنری و افراد با تحصیلات دیپلم به پایین با ذکر جنسیت زن و مرد بودن و با طرح هشت سؤال انجام گرفته است که نتایج به دست آمده در این مقاله ذکر شده است.

مفاهیم کلیدی

• معنای لغوی فرشته

فرشته، از لغت «فریشته» گرفته شده که در زبان و فرهنگ باستانی ایران «سروش» و در عربی «ملک» یا «هاتف» گفته می‌شود (ملکی، ۱۳۷۶، ۸۶). موجودی است که رابط میان عالم غیب و شهودات است و مسیر رسیدن به ملکوت را آسان می‌کند. در اغلب ادیان «موجودی لطیف و نامرئی و به زبان عربی مخلوقی است روحانی» (کامرانی، ۱۳۸۵، ۵۴).

درفرنگ ایرانی و ادبیات فارسی، فرشته مظهر کمال و زیبایی و تمامیت است. برخلاف دیو که سمبل پلیدی و شرارت است (همان، ۸۵).

• تمثیل فرشتگان به صورت انسان

تمثیل فرشته به شکل انسان در لغت به معنای متصورشدن و صورت گرفتن فرشته به شکل انسان است، به گونه‌ای که فرد مقابل آن را انسان ببیند (سلطانی بیرامی، ۱۳۹۲، ۵۰). برخی محدثان، تمثیل فرشته به شکل انسان را دگرگونی فرشته به شکل انسان معنا کرده‌اند، همان‌گونه که اعمال و اعتقادات

نقاشی قاجار و زمانی که فرشتگان در رابطه بینامتنی قرار می‌گیرند، تفاوت و شباهت‌های آنان آشکار می‌شود. این‌ها گاه همان فرشتگان دوره صفوی و گاه فرشتگان بدون جنسیت دوره قاجار هستند (لاری، ۱۳۹۲، ۱۹).

«با توجه به رابطه تنگاتنگ جامعه و هنر (در اینجا هنر دوره قاجار) و با وجود شباهت شرایط و ویژگی‌هایی که این دوره را برای کشور پدید آورد، هنوز شرایط کشورمان با وجود فاصله بیش از صد سال و با حضور بسیاری از نگرش‌ها و باورها در رفتارهای فرهنگی و هنری کشور متأثر از فضایی است که قاجاریه برای آن فراهم ساخته است» (گودرزی، ۱۳۸۸، ۹). باورها و رخدادهایی که در آثار هنری هر عصر بازتاب پیدا می‌کند در هر دوره اجتماعی-سیاسی بسته به مقتضیات آن روز پیامی با خود دارد؛ با این فاکتورها می‌توان وجوه تشابه و تفاوت آثار هنرمند معاصر کشورمان «حجت امانی» در مجموعه «انسان و فرشته»، «فرشتگان» را با نگاره‌های قاجاری پیدا کرد. نگاره‌های موجود از دوره قاجار و فرشتگان معاصر شده امانی هر دو محصول تحولات و بحران‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و حتی دینی عصر خود هستند. نشانه‌ها و عناصر به کاررفته در آثار هنری در هر دوره متأثر از مناسباتی است که میان انسان، حامیان و هنرمندان و مخاطبان هنر و محیط پیرامون آن‌ها برقرار است. فرشتگان دوره قاجار فرشتگان تأثیرگرفته از هنر غرب بوده و فرشتگان حجت امانی فرشتگان معاصر شده‌اند که خصلت‌های فرهنگی دوره‌ای را دارند که در آن خلق شدند.

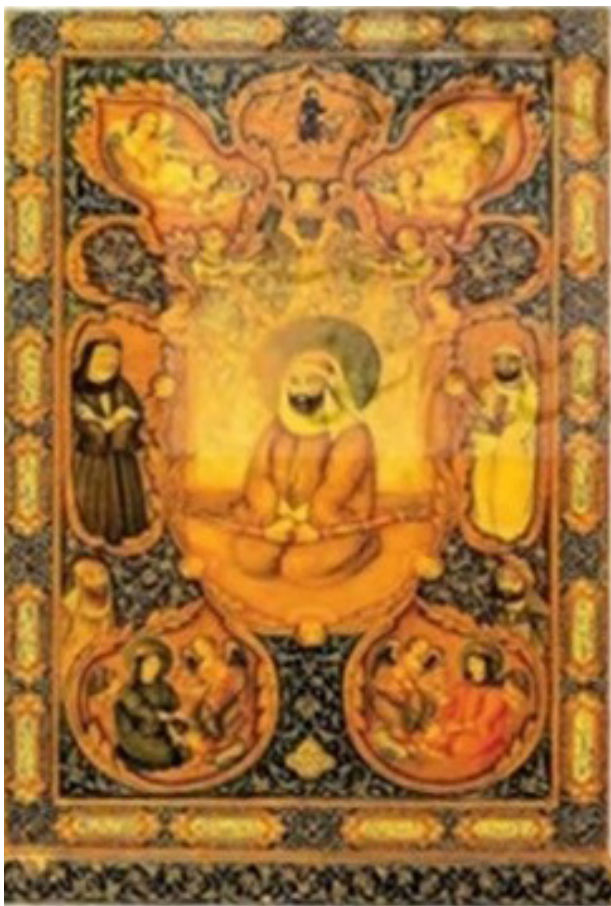
این پژوهش تطبیقی-تحلیلی به توضیح زبان هنری هنرمندان هر دو عصر پرداخته و تفاوت و شباهت‌های «نقش فرشته» را در هر دوره مشخص می‌نماید، افزون بر این با آمارگیری از سه گروه آماری: ۱. افراد با تحصیلات هنری، ۲. افراد با تحصیلات غیرهنری و ۳. افراد با تحصیلات دیپلم و پایین‌تر، در صدد پاسخ‌گویی به این سؤالات است: نقش فرشتگان حجت امانی در دوران معاصر چگونه است؟ علاوه بر این با تطبیق آثار وی با دوره قاجار چه نوع ارتباطاتی بین آن‌ها وجود دارند؟

پیشینه پژوهش

در این زمینه پژوهشی با عنوان «بررسی تصویر فرشتگان در نقاشی دوره قاجار» (صفرزاده و احمدی، ۱۳۹۲) به تصویر و جایگاه فرشته می‌پردازد. همچنین کتابی با عنوان «راز نگار پژوهشی در تصویر زنان در سده سیزدهم» (لاری، ۱۳۹۲) به نقش زن در دوره قاجار و موضوع نقش فرشته در این دوره پرداخته است. در کتاب دیگری با عنوان «آئینه خیال» (گودرزی، ۱۳۸۸) به بررسی تحلیل و تزیینات معماری دوره قاجار پرداخته شده است. در خصوص آثار حجت امانی نیز گفتگوها و مصاحبه‌های وجود دارند از جمله: روزنامه شرق

تصویر ۱. جبرئیل به فرمان خداوند قوچی را برای ابراهیم آورد تا به جای اسماعیل آن را قربانی کند، (تصویر چاپ سنگی). مأخذ: مارزلف، ۱۳۹۸.

تصویر ۲. قاب آینه، رنگ و روغن بر روی چوب، رقم محمد اسماعیل، قرن ۱۳ ه.ق. مأخذ: احسانی، ۱۳۸۲.

مجموعه «انسان و فرشتگان» که در سه مجموعه فرشتگان پذیرفته شده، فرشتگان طرد شده و فرشتگان بهشتی یا لمیده از مجموعه‌های شناخته شده اوست. مجموعه فرشتگان تأکیدی برای بازگشت دوباره صفات نیک انسانی در دنیای معاصر است. در این پژوهش، به علت تأثیرگیری مجموعه فرشتگان پذیرفته شده از دوره قاجار، در تطبیق با دوره

انسان در آخرت به صورت نعمت‌های بهشتی تجسم می‌یابد. در تمثیل، فرشته حقیقتاً به شکل انسان تجسم می‌یابد، نه اینکه خیال و گمان و مانند خواب باشد (خمینی، ۱۳۷۸، ۴۳). برخی فرشته را دارای جسم لطیف می‌دانند که می‌تواند به اشکال مختلف به جز کلب و خوک ظهور و بروز یابد. تمثیل فرشته همان ظهور جسم لطیف در شکل و صورت یک جسم غیرلطیف بدون تغییر ماهیت آن است (اشقر، ۱۴۱۵ ق. ۱۱)؛ (تصویر ۱).

نقوش فرشتگان دوره قاجار

نقاشی ایرانی از دوران صفوی تحت تأثیرات هنر غرب قرار گرفت و ادامه‌دهنده سنت فرنگی‌سازی صفوی شد تا در دوره قاجار این تأثیرات موجب دگرگونی‌های عمیقی در هنر ایران و زیرمجموعه آن تصویر فرشتگان شد. دید واقع‌گرایانه نقاشان این دوره که ناشی از تأثیرات هنر اروپایی و تحولات اجتماعی دوران بود، در فرشته‌نگاری وجود دارد و نقاشان این دوره به تناسب، ویژگی‌های هنر ایرانی را با دید ناتورالیستی غربی ترکیب می‌کند. در آثار پیشین نگارگری خصوصاً دوران اوج آن در قرون ۹ و ۱۰ ه.ق فرشتگان پرشماری در صحنه‌های عموماً مذهبی و اسلامی تصویر شده بودند، این حضور در صحنه‌های معراج پررنگ‌تر از همه موضوعات دیگر بود. در دوران قاجار بیشترین حضور فرشتگان در صحنه‌های مسیحی دیده می‌شود. پس از آن شمایل‌ها مهم‌ترین صحنه‌های حضور فرشتگان هستند (پاکباز، ۱۳۷۸، ۵۱ به نقل از صفرزاده و احمدی، ۱۳۹۲، ۵۲) (تصویر ۲). نقش قدیمی فرشته با لباس قاجاری و تأثیراتی که از فرشتگان غربی گرفته و تصویر زنان در نقش نوازنده، آکروبات‌باز و رقصنده نیز از مضامین رایج این دوران است. با بررسی تصاویر فرشتگان در تاریخ هنر ایران و با توجه به سابقه تغییرات بصری در دوره‌های پیشین، در دوره قاجار با تغییرات بصری قابل توجهی مواجه می‌شویم. نقاشان با سيطرة بر ماهیت و نگرش هنر ایرانی، ساختار تصویری و مفهومی فرشتگان را به چالش کشیده و تصاویری متفاوت از فرشتگان ارائه کردند.

بررسی فرشتگان مجموعه انسان و فرشته امانی

حجت امانی، متولد ۱۳۵۷ نقاش و خطاط برجسته ایرانی، دکتری تخصصی تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، هنر معاصر خاورمیانه و فارغ‌التحصیل از انجمن خوشنویسان ایران است. وی یکی از بزرگترین اساتید خطاطی ایرانی است که با همت ایشان «خط تعلیق» احیا و به‌عنوان میراث ناملموس برای همه ایرانیان در وزارت میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی به ثبت ملی رسید. او هنرمند چندوجهی است که دارای آثار و مجموعه‌های متعددی است؛ که

تصویر ۳. از مجموعه انسان و فرشتگان: مجموعه فرشتگان پذیرفته شده. مأخذ: کاتالوگ منتخب مجموعه فرشتگان، ۱۳۸۹.

تصویر ۴. از مجموعه انسان و فرشتگان؛ مجموعه فرشتگان پذیرفته شده. مأخذ: کاتالوگ منتخب مجموعه فرشتگان، ۱۳۸۹.

است (علی پور سعدانی و شیخ زاده، ۱۳۸۸، ۶۴). سقاخانه‌ای‌ها^۴ از خط رمزی و عناصر رمزی که ابزار اصلی دغانویس‌ها برای شکل‌دهی به طلسم بوده، بهره گرفته‌اند. نقش و نگارهای موجود روی علم‌ها، سقاخانه‌ها، قفل‌ها، سنجاق‌ها اشیای قدیمی، باطل‌السررها، تعویذها و طلسم‌ها، جادوها، اوراد و اذکار، ماده اصلی کار نقاشان سقاخانه‌ای است. این هنرمندان می‌خواستند بین هنر جدید جهان و هنر و فرهنگ ایران، پلی برقرار کنند (همان). در مجموعه پذیرفته‌شده حجت امانی استفاده از این المان‌ها کاملاً مشهود است. این هنرمند با تلفیق عناصر نگارگری و المان‌های سنتی و پیوند آن با هنر سقاخانه‌ای (مدرن و سنتی) سعی در پیوند هنر ایرانی با شاخه‌های هنر پست‌مدرن^۵ و با ورود به هنر مفهومی^۶ و استفاده از شیوه‌های مختلف هنر مفهومی در آثارش قصد آن را داشته بین هنر جدید جهان و هنر و فرهنگ ایرانی پلی برقرار کند. در هنر مفهومی (کانسپت‌چوآل آرت) این اندیشه هنرمند است که مهم است؛ اندیشه خاص، فردی

قاجار به این مجموعه پرداخته می‌شود ولی نگاهی کلی به سه مجموعه در تحلیل و آمارگیری دارد. این آثار دوره‌های مختلفی از نقاشی ایرانی را بازگو می‌کنند، به همین دلیل در برخی از آن‌ها می‌توان صورت‌ها و نشانه‌هایی از نگارگری و نقاشی قهوه‌خانه‌ای و سقاخانه‌ای دوره قاجار و المان‌هایی از فرشته‌های دوره قاجار و صفوی را دید که با نگاهی نو به فرشته معاصر منتهی می‌شوند (تصویر ۳).

وجوه سنتی و معاصر مجموعه فرشتگان امانی

امانی با رجعت به دوره قاجار و نگارگری ایرانی، نقاشی قهوه‌خانه‌ای و مکتب سقاخانه سعی در برگشت به هنر عامیانه و مردمی و مذهبی داشته و با تلفیق هنرمعاصر با هنر دوره قاجار قصد نشان دادن زیبای‌هایی وجودی انسانی را داشته است. در نقاشی قهوه‌خانه‌ای^۳ (خیالی-عامیانه) ارتباط بین نقاش و مخاطب برخلاف دوره‌های گذشته برقرار شد و با تغییر مضامین و عرضه تابلوها در مکان‌های عمومی گروه‌های مختلفی از آن بهره می‌بردند و مردم با قهرمانان داستان‌هایشان همذات‌پنداری می‌کردند. او نیز همچون نقال‌هایی که پرده حماسی و مذهبی خود را بر دوش انداخته، پرده منقش به بال‌های فرشته خود را بر دوش انداخته و به میان مردم رفته، از آن‌ها می‌خواهد که با بال‌هایش همذات‌پنداری کنند. امانی با بال‌هایش و اجرای پرفومنس و بدون دادن هیچ پیش‌فکری، این امکان را به مخاطبینش داد که با وجود محدودیت‌هایشان برای داشتن بال بر روی زمین، با این بال‌ها به آرزوی خود برای فرشته‌بودن برسند و با این بال‌های رنگین و با اوج گرفتن در آسمان خیال به یک سفر ناشناخته از عشق بروند، در اینجاست که هیچ تفاوتی میان یک زن معاصر یا یک مرد در لباس تعزیه وجود ندارد (تصویر ۴). خاصیت فرشتگی مختص یک سری از انسان‌ها که در جامعه به آن‌ها خوب می‌گوییم نیست همه اقشار مردم با هر تفکر و مذهبی میل به فرشتگی دارند (امانی، ۱۳۹۹). ادوارد لوسی اسمیت مورخ هنر، نقاش و منتقد سرشناس انگلیسی در مورد مجموعه آثار حجت‌امانی می‌گوید: «حجت آن چیزی را که ما معاصر می‌نامیم، بدان چیزی که بسیار کهن و باستانی نام داشته، گره زده است که ریشه در فرهنگ اسلامی دارد» (امانی، کاتالوگ، ۱۳۸۹، ۹).

هنر عوام با رمز سروکار دارد و برای ادراک رموز می‌باید به درون رجعت نمود، زیرا خاستگاه رمز است و این امر در هنر خاص امروزیان (نقاشی، مجسمه‌سازی و...) اهمیت بسیار پیدا کرده، که نشانگر میراث وسیع، عمیق و گوناگونی از سمبل‌های بصری و سمعی و فکری است، تقریباً همه ایرانیان در آن سهیم هستند و نقاشان و مجسمه‌سازان دهه گذشته از این عناصر در آفرینش آثار خود سود جستند، در واقع می‌توان گفت این زبان سحر، به هنری مقدس پیوند خورده

ایزاری برای انتخاب فردیت بوده است (NIKZADE, 2005) به نقل از آدمیان، عظیمی هاشمی و صنعتی شرقی، ۱۳۹۱، ۱۶۳). البسه و نحوه پوشش فرشتگان حجت امانی برگرفته از چهار مؤلفه پوشش زنان دوره معاصر در ایران به ترتیب سنتی مذهبی، سنتی شبه مدرن، مدرن و غیرسنتی است. این پوشش‌ها با تکنیک فتومونتاژ با جامه‌های زنان دوره قاجار که بر روی سر معمولاً سرپوشی مزین به یک یا چند جقه قرار دارد و با ملاحظه به یکسو متمایل شده است، پیراهنی نیمه‌شفاف و دارای یک یا چند منفذ با حاشیه مرصع در جلو، بالاتنه را می‌پوشاند و پایین‌تنه با تنبانی گشاد و مزین به زردوزی‌های غنی پوشیده می‌شد، تلفیق شده است (راوندی، ۱۳۵۹، ۱۱۹). لباس‌های قاجار قالب تن هستند یعنی بدن را نمی‌توان دید مگر دست یا صورت. گویا لباس می‌خواهد قدرت یا دلالت معنایی خاص را روشن کند. بال‌های فرشتگان امانی برگرفته از معراج‌نامه میرحیدر یکی از شاهکارهای کارگاه‌های هنری دوره هرات و مربوط به دوره تیموری است (تصویر ۵) که از غنای رنگ‌آمیزی و کیفیت ظریف برخوردار است و از لحاظ شکل بال شبیه به دوره قاجار نیست ولی از لحاظ کارکردی و مفهومی به خاطر واقعیت‌گرایی و زمینی‌شدن فرشته‌ها به دوره قاجار شبیه است. بال‌های فرشتگان حجت امانی بال‌هایی رنگی از جنس نقاشی و کلاژی از مواد بازیافتی (هنر بازیافتی) و برگ‌هایی از جنس طبیعت، متفاوت با آنچه در دوره‌های گذشته (قاجار) در نگارگری ایرانی نقش می‌شد.

فرشتگان معاصر حجت امانی از منظر ترکیب‌بندی در مرکزیت کادر قرار دارند، غالباً پاهای فرشتگان بر زمین جای دارد و در آسمان معلق نیست و تأکید بر نقش زن به‌عنوان موضوع اصلی در تابلوی نقاشی واضح است. در تابلوهایی که زن نقش عنصر اصلی را بر عهده دارد، میوه همیشه دیده می‌شود. میوه در کنار زن کارکرد ارجاعی ندارد بلکه نشان از تحول اجتماعی و اشرافیت است، در تصاویر خارج از دربار وجود ندارد و در اینجا میوه ارزش زیبایی‌شناسی دارد و وارد چرخه روایتی نمی‌شود، کاملاً تزیینی است و به تصویر حالت ایستایی می‌دهد (احدی کلی، ۱۳۸۹، ۵۷-۵۹)؛ (تصویر ۶).

از نظر نگارنده، هنرمند معاصر حجت امانی در سه مجموعه فرشتگان (انسان و فرشته) با استفاده از اشکال سنتی از قبیل نقوش تزیینی و خط نوشتار، نقوش روی رمل و اسطرلاب، تصاویری که از آن‌ها به‌عنوان اوراد و ادعیه استفاده می‌شد و اشیایی از این قبیل و نقوش پارچه‌های ایرانی قلمکار دوره قاجار، نقوش نگارگری ایرانی و سبک قهوه‌خانه‌ای و شمایل‌های دوره قاجار و صفوی و به‌طور کلی المان‌های سنتی ایران در دوره قاجار و صفوی به‌عنوان یک ایده و ماده خام، و در آمیختن آن با هنر مدرن و سنتی ایرانی

و پیچیده هنرمند و ادراکش توسط مخاطب غایت این هنر است. دیدگاه مخاطب به مجموعه فرشتگان (انسان و فرشته)، نگاه مفهومی و در درجات تخصصی‌تر به تکنیک و سبک کار است. در این مجموعه‌ها از نگاه نگارنده، هنر مفهومی، هنر عکاسی و اهمیت آن در کانسپتچوال آرت و تأثیر متقابلی که بر هم دارند کاملاً مشهود است. از دیدگاه لوسی اسمیت حجت امانی «با استفاده از دوربین و پرده منقوش و ساده، مردم را به سمت فرشتگی یادآوری می‌کند» (امانی، کاتالوگ، ۱۳۸۹، ۹). این نظر، فرضیه نگارنده در باب استفاده هنرمند از سبک هنر مفهومی را تقویت می‌کند. این اثر از سبک پروسس آرت (هنر فرایندی)^۷ که یکی از شاخه‌های هنر مفهومی است و منتقدین غربی نیز به آن اشاره دارند نشأت گرفته است. هنر فرایندی تأکیدی بر اهمیت روند کار هنر و هنرمند است، و هنرمند در حین کار با مشاهده نتیجه فکر و عمل به درک معینی از جهان هستی می‌رسد (رفیعی، ۱۳۸۷، ۵۵ به نقل از امانی، ۱۳۸۷). از زمان شکل‌گیری ایده فرشته‌ها تا بردن پرده بال‌ها در میان مردم و اجرای پرفومنس^۸ توسط آن‌ها و پندار فرشتگی یا رد فرشتگی در اذهان شرکت‌کنندگان، این خود، موضوع اصلی اثر است. افرادی که در این فرایند شرکت می‌کنند، در یک چیز اشتراک دارند و آن پیکر بی‌بدیل و ساده‌نشده انسان است. هنر پرفومنس از همان روزهای اوجش، عیناً همان آگاهی انسان بود که در پیکری انسانی به نمایش دیدنی تبدیل شده است. اجرای پرفومنس و ژست‌گرفتن از کودک تا پیر در حال اجرای رقص سماع تا رهایی از وجود انسانی با دوبرال، قرارگرفتن در مرکز هنر با بال‌هایی رنگی از جنس نقاشی و کلاژی^۹ از مواد بازیافتی (هنر بازیافتی) و برگ‌هایی از جنس طبیعت، متفاوت با آنچه در دوره‌های پیش از قاجار در نگارگری ایرانی نقش می‌شد و رهاسدن در طبیعت بر روی زمین و تداعی لند آرت^{۱۰} از زوایای طبیعی اشکال، پارچه‌هایی که در باد می‌وزند، زنان و مردانی که در قالب فرشته، فارغ از جنسیت و پوشش، غرق در فرشتگی به نیمه گم‌شده خود که همیشه در نهاد خویش به دنبال آن هستند می‌رسند، در صورت باور نداشتن به فرشته نیز اجرای یک پرفورمنس زیبا و فراموش‌نشده برای اجراکنندگان خاطره خواهد شد. این اجرا که با دوربین عکاسی هنرمند ثبت شده، تا ابد باقی می‌ماند.

بحث و تحلیل نقش فرشتگان امانی

در دنیای جدید، برخی از انواع نمادهای ظاهری و کردارهای بدنی اهمیت خاص یافته‌اند. در بسیاری از عرصه‌های فرهنگی پسامدرن، نمای ظاهری بدن تابع استانداردهای ثابتی بر معیارهای سنتی است و سبک و انتخاب لباس تا اندازه‌ای

و در بین مردم ماندگار شده و مورد توجه گسترده منتقدین هنری^{۲۰} در جهان قرارگیرد. تلفیق سبک‌هایی که نام برده شد در هر مجموعه، متفاوت است. این مقاله، به مجموعه فرشتگان پذیرفته‌شده پرداخته است که اشاره‌ای کوتاه نیز به دو مجموعه دیگر خواهد داشت. زن در هنر ایران (به ویژه هنر دوره قاجار) با توجه به جایگاه اجتماعی تعریف می‌شده است و با زن معاصر و نقش پررنگ او در جامعه تفاوت دارد. همپوشانی زن معاصر و تلفیق آن با زن قاجاری و فرشته‌های دوره قاجار شاید برای پرکردن این خلأ باشد. نگاه حجت امانی در این مجموعه نگاهی فمینیستی از جنس اندیشه‌های پست‌مدرنیسم است. به دلایلی که در این مقاله ذکر شد، نگاه فمینیست‌های پست‌مدرنیسم به هماهنگی اجتماعی بین زن و مرد است. در واقع بال‌های حجت امانی این هماهنگی را در بین زن و مرد ایجاد کرده است. در عصر حاضر و مشکلات و معضلاتی که زنان در جامعه کنونی معاصر ایران با آن درگیر هستند و بال‌های پرواز آن‌ها به اسم مذهب از آن‌ها گرفته شده است. حجت امانی با دادن بال‌های رنگینش به مردم فرصت‌هایی از قوانین و امکان‌های مهیا شدن لحظه‌ای رها و آزادانه در دنیای خیالی خویش با بال‌هایی از جنس فرشته به پرواز درآیند. می‌توان گفت فرشته‌های زن در هنر ایران (هنر دوره قاجار) با توجه به جایگاه اجتماعی‌شان معرفی شده‌اند. همچنان‌که فرشته‌های زن معاصر امانی با توجه به جایگاه اجتماعی‌شان تعریف می‌شوند شاید بتوان گفت با همپوشانی زن دوره قاجار و زن امروزی با بال‌های فرشته دوره صفوی سعی در نشان دادن شباهت در بافت مذهبی و تفکر مذهبی در هر دوره و تلاش زنان در شکافتن پیله انزوا و حرکت به سمت پیشرفت باشد. اما نکته مهم در به تصویر کشیدن بال برای انسان معاصر این است که برای آن‌ها فضایی را تجسم کند که در دنیای مادی دسترسی به آن امکان‌پذیر نیست.

تطبیق آثار نقش فرشتگان دو دوره قاجار و معاصر
با توجه به موضوع مورد پژوهش، آنچه در خصوص تطبیق تصاویر فرشتگان در نگاره‌های دوره قاجار و فرشته‌های معاصر شده حجت امانی حاصل شد را می‌توان این چنین بیان کرد: موضوعات نگاره‌های دوره قاجار شامل متون مذهبی (مسیحی، شمایل معصومین) و موضوعاتی می‌شود که از ادبیات گرفته شده است. موضوعات مذهبی و غیرداستانی هم با فرشته‌ها و عناصر تزئینی در درون کادر قرار گرفته و به آن‌ها پرداخته شده که گاهی در میان کادر و گاهی در آسمان هستند. برعکس دوره صفوی که فرشته‌ها الوهیت آسمانی داشتند، فرشته‌های معاصر شده تحت تأثیر فرشته‌های قاجار، زمینی است. فرشته‌های معاصر شده امانی

تصویر ۵. معراج‌نامه، دیدار پیامبر (ص) با فرشته هفتاد سر هرات، ۸۳۴ ه.ق. مأخذ: www.thehran.ir.

تصویر ۶. از مجموعه انسان و فرشتگان؛ مجموعه فرشتگان پذیرفته شده. مأخذ: کاتالوگ منتخب مجموعه فرشتگان، ۱۳۸۹.

(سقاخانه‌ای) و شاخه‌های هنر پست‌مدرن و هنر مفهومی که به شیوه‌های پرفومنس آرت، پروسس آرت، لند آرت و با نگاهی از جنس فمینیسم پست‌مدرنیسم^{۱۱} و ثبت آن‌ها با عکاسی توانسته تصویری جدید از هنر ایران، فرشته‌های ایرانی و زن ایرانی به جامعه غرب و شرق نشان دهد که مورد توجه هنرمندان و ناقدان بنام هنر از جمله ادوارد لوسی اسمیت^{۱۲}، دومینک تینو^{۱۳} جان دالسون^{۱۴}، ایگناس کازاکویچ^{۱۵}، کرین آدرین رهو^{۱۶}، ژان لویی حس^{۱۷}، بنجامین هیوت^{۱۸}، گوته‌فری یونکر^{۱۹}، قرار گرفته است و در کاتالوگ و مجلات به نام بین‌المللی به چاپ رسیده که حاکی از موفقیت این هنرمند در دنیاست. کمتر هنرمندی را با چنین فکری نو و توانمندی در اجرای یک اثر هنری با تلفیق چندین سبک هنری و چیدمان سبک‌ها در کنار هم می‌توان یافت که به خلق اثری بپردازد و بتواند این چنین در جامعه جهانی هنری

در دوره قاجار، شاهد رنگ‌های گرم و سرد هستیم که با حالت سایه‌روشن اجرا شده است. در مقایسه تطبیقی **جدول ۱ و ۲** می‌توان مشابهت رنگی بانوان قاجاری و فرشتگان را دریافت. افزون بر این، هاله نورانی دور سر مقدسین قاجاری در فرشتگان حجت امانی حضور ندارد. فرشته‌های معاصر (پست‌مدرن) حجت امانی براساس این تطبیق از نظر تصویری و المان‌های تصویری هم از دوره قاجار و هم از دوره صفوی تأثیر گرفته است. فرشته‌های معاصر (پست‌مدرن) از نظر نگارنده در واقع پیکره و پرتره زنان قاجاری و صفوی با بال‌هایی از جنس معاصر و تأثیر گرفته از مکتب صفوی است و از نظر مفهومی به خاطر زمینی‌شدن فرشته‌ها متأثر از دوران قاجار است.

نتیجه‌گیری

ایرانیان در طول تاریخ همواره ذهنیتی به ماورا داشته‌اند و نگاهشان به جهان و زندگی، معنوی بوده است. از این رو پروژه فرشته‌های حجت امانی، بازسازی آرزوی هر انسانی برای تجربه پرواز به ماورای ماده و قرار گرفتن بر فراز شرایط انسانی است که در باستانی‌ترین لایه‌های فرهنگ ایرانی وجود دارد. امانی با رجعت به دوره قاجار و نگارگری ایرانی، نقاشی قهوه‌خانه‌ای و مکتب سقاخانه‌ای سعی در بازگشت به هنر عامیانه و مردمی و مذهبی داشته و به وسیله تلفیق هنر معاصر با هنر دوره قاجار قصد در نشان دادن مفهوم زیبایی‌هایی وجودی انسان دارد. در نقاشی قهوه‌خانه‌ای ارتباط بین نقاش و مخاطب برخلاف دوره‌های گذشته بیشتر شد و با تغییر مضامین و عرضه تابلوها در مکان‌های عمومی، گروه‌های مختلفی از آن بهره می‌بردند و مردم با قهرمانان داستان‌هایشان همذات‌پنداری می‌کنند. حجت امانی نیز در سه مجموعه فرشتگان (انسان و فرشته) از در آمیختن آثارش با عناصر هنر مدرن و سنتی ایرانی (سقاخانه‌ای) با نگاهی از جنس فیمنیسم پست‌مدرنیسم و ثبت آن‌ها با عکاسی توانسته است تصویری جدید از جنس زن معاصر در قالب هنر ایران و فرشته‌های ایرانی و زن ایرانی به جامعه غرب و شرق نشان دهد. اگرچه زن در هنر دوره قاجار با زن معاصر و نقش پر رنگ او در جامعه تفاوت دارد. همپوشانی زن معاصر و تلفیق آن با زن قاجاری و فرشته‌های دوره قاجار شاید برای پرکردن این خلأ باشد. همچنین در عصر حاضر حجت امانی با دادن بال‌های رنگینش به زنان جامعه فرصت‌هایی از قوانین بسته و محدودی که برای آن‌ها وضع شده می‌دهد و این امکان مهیا می‌شود که لحظه‌ای رها و آزادانه در دنیای خیالی خویش با بال‌های از جنس فرشته به پرواز در آیند. از این رو می‌توان گفت فرشته‌های زن معاصر امانی با توجه به جایگاه اجتماعی‌شان سعی در نشان دادن شباهت در بافت مذهبی و تفکر مذهبی در هر دوره را دارد.

که می‌توان به آن‌ها فرشته‌های پست‌مدرن گفت به دلیل اجرای پرفومنس و اجرای آن توسط افراد مختلف دارای موضوعاتی شبیه به موضوعات فرشتگان دوره قاجار نیست. این‌طور به نظر می‌رسد که پرتره و پیکره زنان قاجار در هم‌پوشانی با زنان معاصر است و حتی در آثاری که پرتره دوران صفوی در فوتومونتاژ استفاده شده است و فرشتگان معاصر را می‌توان شبیه پیکره زنان قاجاری با بال‌های رنگین دوره صفوی دانست (**جدول ۱**). بال‌های فرشتگان حجت امانی بال‌هایی رنگی از جنس نقاشی و کلاژی از مواد بازیافتی (هنر بازیافتی) و برگ‌هایی از جنس طبیعت، متفاوت با آنچه در دوره‌های گذشته در نگارگری ایرانی نقش می‌شد (**جدول ۲**). بال‌های فرشتگان امانی برگرفته از معراج‌نامه میرحیدر یکی از شاهکارهای کارگاه‌های هنری دوره هرات و مربوط به دوره تیموری است که از غنای رنگ‌آمیزی و کیفیت ظریف برخوردار است، از لحاظ شکل بال شبیه به دوره قاجار نیست ولی از لحاظ کارکردی و مفهومی به خاطر واقعیت‌گرایی و زمینی‌شدن فرشته‌ها به دوره قاجار شبیه است. ولی فرشتگان دوره قاجار دارای بال شبیه به بال پرندگان و واقع‌گرایانه‌تر ترسیم شده - کوچکتر از پیکره فرشتگان تصویر می‌شده‌اند - حالت نرم‌تری پیدا کرده و خشکی و تیزی لبه‌ها و نوک پرها نسبت به دوره صفوی کمتر شده است - در دوره قاجار به علت تأثیر از هنر غرب، شکل بال‌ها از حالت سنتی به شیوه بال‌های غربی نزدیکتر و واقعی‌تر ترسیم می‌شود - بال فرشتگان با نظم خاص به هم چسبیده و به تصویر کشیده شده است. تکه بال‌ها از دو، سه و چهار قطعه فراتر می‌رود و بر عکس دوران قبل از صفوی که بال‌ها اغلب به شکل نخ و با رنگ‌های متنوع تصویر می‌شد، غنای رنگی و تعدد میزان استفاده از رنگ‌ها نسبت به دوره قبل از خود به شدت کاهش می‌یابد و همچنین در این دوران شاهد فرشتگانی هستیم که پیکره انسانی دارند و بال ندارند و نیز فرشتگانی که کاملاً شبیه انسان تصویر شده‌اند و بال ندارند.

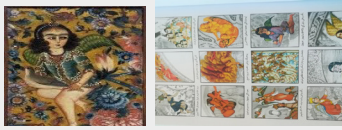

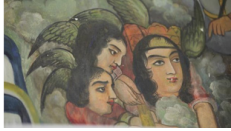
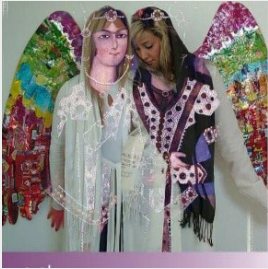
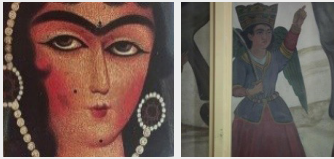

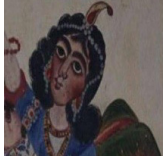
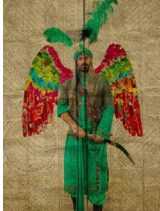

در نقاشی قاجار، تأکید بر نقش زن به‌عنوان موضوع اصلی در تابلوی نقاشی به چشم می‌خورد. در تابلوهایی که زن به‌عنوان عنصر اصلی در کادر همراه با میوه قرار می‌گیرد میوه جنبه تزئینی دارد. فرشتگان معاصر شبیه به موضوع تابلوهای قاجاری تصویر شده‌اند و به لحاظ قرارگیری در کادر به بعضی از نگاره‌های فرشتگان کتب چاپ سنگی شبیه‌اند. البسه و نحوه پوشش فرشتگان حجت امانی با جامعه‌های زنان دوره قاجار منطبق شده است (**جدول ۱ و ۲**).

آرایش مو و تاج فرشته‌های معاصر شده امانی در برخی آثار، مشابه زنان و فرشتگان قجری هستند که در اغلب موارد بدون سرپوشی خاص و در بعضی موارد با سرپوش یا تاج تصویر شده‌اند. سرپوش‌ها به رنگ طلایی نقاشی شده است (**جدول ۱ و ۲**). در شیوه پرداخت و رنگ‌آمیزی چهره‌ها و لباس‌ها

جدول ۱. تطبیق فرشتگان دوره قاجار و فرشتگان پذیرفته‌شده حجت امانی. مأخذ: نگارندگان.

اجزای فرشتگان	تصاویر فرشتگان دوره قاجار	تصاویر فرشتگان دوره معاصر	میزان تطابق دارد کم متوسط ندارد	توضیحات
بال			×	بال فرشتگان معاصر برگرفته از دوره صفوی است.
آرایش مو و تاج			×	در این اثر ندارد.
لباس			×	به علت همپوشانی در بعضی نگاره‌ها و در تعدادی از آثار شباهت دارد و در تعدادی خیر.
رنگ			×	به علت همپوشانی با تصاویر زنان دوره قاجار دارد چون در لباس زنان قاجار از طیف رنگی دوره قاجار استفاده شده است.
چهره و پیکره			×	در بعضی نگاره‌ها چهره‌های دوره صفوی و در بعضی چهره‌های دوره قاجار و در بعضی چهره‌های انسان‌های معاصر است.
هاله تقدس			×	ندارد
ترکیب‌بندی			×	ترکیب‌بندی فرشتگان معاصر در مرکزیت کادر است.

جدول ۲. تطبیق فرشتگان دوره قاجار و فرشتگان پذیرفته شده امانی. مأخذ: نگارندگان.

توضیحات	میزان تطابق			تصاویر فرشتگان دوره معاصر	تصاویر فرشتگان دوره قاجار	اجزای فرشتگان
	ندارد	متوسط	کم دارد			
بال‌های معاصر بال‌های دوره صفوی است.	x					بال
به علت همپوشانی با تصاویر زنان دوره قاجار			x			آرایش مو و تاج
به علت همپوشانی در بعضی نگاره‌ها و در تعدادی از آثار شباهت دارد و در تعدادی خیر.	x					لباس
به علت همپوشانی با تصاویر زنان دوره قاجار			x			رنگ
در بعضی نگاره‌ها چهره‌های دوره صفوی و در بعضی چهره‌های دوره قاجار و در بعضی چهره‌های انسان‌های معاصر است.	x					چهره و پیکره
ندارد	x					هاله تقدس
ترکیب‌بندی فرشتگان معاصر در مرکزیت کادر است.			x			ترکیب‌بندی

پی‌نوشت

1. ungeteilte himmel engel, boten, doppelganger

۲. جامعه آماری در این پژوهش در سه گروه انجام شده که شامل گروه‌های: ۱. افراد با تحصیلات هنری، ۲. افراد با تحصیلات غیرهنری و ۳. افراد با تحصیلات دیپلم و پایین‌تر از دیپلم است. گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه که توسط محقق ساخته شده انجام پذیرفت. سؤال‌های پرسشنامه با توجه به اهداف پژوهش تهیه شد، داده‌ها پس از گردآوری در نرم‌افزار اکسل ثبت شد. محاسبات لازم با استفاده از شیوه‌های آماری توصیفی انجام پذیرفت. تعداد شرکت‌کنندگان در هر گروه آماری ۱۰۰ نفر که جمعا ۳۰۰ نفر بود. از آنجایی که آثار حجت امانی مخاطب‌محور است، با این پرسشنامه اهداف این مقاله تأمین شد. درصد هر گروه به تفکیک در نمودار آن ذکر شده است. گروه اول افراد با تحصیلات هنری که در یک جامعه آماری با تعداد شرکت‌کننده ۱۰۰ نفر، شامل ۲۷ درصد مرد و ۷۳ درصد زن با میانگین تحصیلات ۱۰ درصد دکتری، ۵۲ درصد کارشناسی ارشد، ۳۲ درصد کارشناسی و ۶ درصد کاردانی بودند (تصویر ۷). گروه دوم افراد با تحصیلات غیرهنری که در یک جامعه آماری با تعداد شرکت‌کننده ۱۰۰ نفر که ۴۰ درصد مرد و ۶۰ درصد زن با میانگین تحصیلات ۱۳ درصد دکتری، ۴۲ درصد کارشناسی ارشد، ۳۴ درصد کارشناسی و ۱۱ درصد کاردانی هستند (تصویر ۸).

گروه سوم افراد با تحصیلات دیپلم و پایین‌تر از دیپلم که در یک جامعه آماری با تعداد شرکت‌کننده ۱۰۰ نفر که ۲۱ درصد مرد و ۷۹ درصد زن با میانگین تحصیلات ۶۶ درصد دیپلم و ۳۴ درصد پایین‌تر از دیپلم است (تصویر ۹). نتایج حاصل به شرح زیر است:

برای تحلیل آماری: به‌طور کلی نتایج این نظرسنجی با توجه به روند این پژوهش به‌طور تحلیلی نشان‌دهنده این است که بیشترین شرکت‌کنندگان با میانگین ۷۰/۵ درصد زن هستند، تعداد شرکت‌کنندگان مرد ۲۹/۵ درصد است که نشان‌دهنده استقبال زنان از این مجموعه است. شرکت در این نظرسنجی به‌صورت اختیاری بوده و برای مقایسه بهتر گروه‌ها تعداد شرکت‌کنندگان در هر گروه ۱۰۰ نفر در نظر گرفته شده است. به‌طور تفکیکی ۲۱ درصد افراد در گروه دیپلم مرد و ۷۹ درصد زن در گروه هنری ۲۷ درصد مرد و ۷۳ درصد زن، در گروه غیرهنری ۴۰ درصد مرد و ۶۰ درصد زن هستند. ۳۳/۵ درصد از کل شرکت‌کنندگان فرشته را به‌عنوان نیروی متافیزیکی قبول دارند و ۶۶/۵ درصد باقی‌مانده اعتقادی به آن ندارند. در نظرسنجی ۲۰/۳ درصد از کل شرکت‌کنندگان معتقدند فرشته‌ها زن هستند و ۱/۳ درصد اعتقاد دارند مرد هستند. ۵۱ درصد نظرشان بر این است که فرشته‌ها جنسیت ندارند و ۲۷/۳ درصد نظرشان این است که هم می‌توانند زن باشد و هم مرد. در نظرسنجی مشاهده می‌شود که ۵۳ درصد از کل شرکت‌کنندگان معتقدند نیروهای متافیزیکی مکان خاصی دارند و ۲۳/۶ درصد می‌گویند که این نیروها مکان خاصی ندارند، ۵۲/۶ درصد نظرشان این است که می‌توانند همه‌جا باشند. ۵۶ درصد مکان آن‌ها را آسمان و ۱۱/۷ درصد هم آسمان و هم زمین را مکان آن‌ها می‌دانند. در مورد اینکه اشخاص شرکت‌کننده در نظرسنجی در اولین مواجهه با مجموعه فرشتگان پذیرفته‌شده چه حسی داشته‌اند؟ تعداد ۱۶ درصد از کل شرکت‌کنندگان خلاقیت، زیبایی، طنز و زنانگی این مجموعه نظرشان را جلب کرده که گروه دیپلم ۲۹ درصد بیشترین مقدار، هنری ۱۵ درصد و غیرهنری ۴ درصد کمترین مقدار را داشته‌اند.

در مورد احساس بی‌وزنی و عرفانی ۱۳ درصد کل افراد نظر به این موضوع دارند. ۱۲/۷ درصد از کل شرکت‌کنندگان اعتقاد دارند که این مجموعه خلاقیت، خلاقیت، انسان به فرشته‌بودن را پر می‌کند. در مورد گزینه پیوند اساطیر گذشته و زندگی معاصر ۱۸/۷ درصد از کل افراد به این گزینه رأی داده‌اند. گزینه دیگری که ۲۸/۶ درصد از کل شرکت‌کنندگان به آن معتقدند این است که مجموعه تلفیقی از هنرهای عکاسی، نقاشی، کلاژ و خلق آثاری مدرن با نگاهی نو است؛ ۶ درصد افراد در مورد اینکه این مجموعه نشان‌دهنده شور حرارت و حس مسرت‌بخش هنرمند در خلق آثار است، با هم هم‌نظرند. در مورد گزینه پیوند زن معاصر با زن قاجاری، آمار نشان می‌دهد که ۵ درصد کل افراد به این گزینه معتقدند. در مورد نظر افراد در اولین مواجهه با مجموعه فرشتگان طردشده، ۱۸ درصد از کل شرکت‌کنندگان به حس آزادی‌خواهی، تناقض و تضاد رأی داده‌اند. در مورد حس بی‌هویتی، مرگ و شکستن، ۵/۶ درصد از کل شرکت‌کنندگان این حس را داشته‌اند. ۶/۷ درصد افراد اعتقاد به این داشتند که این مجموعه بیشتر حس یک عکاسی هنری را القا می‌کند. ۳۲/۳ درصد از کل افراد این نظرسنجی معتقدند که فرشته در هر دوران با هر عقیده مذهبی می‌تواند متفاوت باشد، در مورد اینکه فرشته در هر چهره‌ای می‌تواند ظهور کند، ۲۶ درصد کل شرکت‌کنندگان هم‌نظرند. ۵/۳ درصد از کل افراد شرکت‌کننده حس حجاب اجباری و تلخی بر خورد مردم با افراد بدحجاب به آن‌ها داده است و در مورد گزینه آخر که این مجموعه مدرن‌تر است و رنگ‌آمیزی شادتری دارد ۶ درصد از کل افراد آن را انتخاب کرده‌اند. در مورد اولین مواجهه افراد با مجموعه فرشتگان بهشتی، ۷ درصد از کل افراد

حس هبوط، مرگ، شکستن و سرخوردگی داشته‌اند. ۲۳ درصد از کل شرکت‌کنندگان گزینه حس بازگشت از خاک به‌صورت فرشته را انتخاب کرده‌اند. ۲۴/۳ درصد کل شرکت‌کنندگان به علت رنگ‌های پاییزی این مجموعه حس آرامش به آن‌ها القا شده است. ۲۴/۷ درصد از کل افراد در نظرسنجی، این مجموعه را به عنوان نماد و سمبلیک برای اعتراض به یک جریان خاص می‌دانند. در مورد گزینه آخر که می‌گوید این مجموعه تأکید بر عناصر نهفته در دنیای متافیزیکی و طبیعت ناشناخته و حس رمزآلودی دارد، ۲۱ درصد کل افراد بر این نظرند. از شرکت‌کنندگان در نظرسنجی پرسیده شد که کدام‌یک از مجموعه‌ها را دوست دارند و انتخاب می‌کنند که ۵۱ درصد از کل شرکت‌کنندگان مجموعه فرشته‌های پذیرفته‌شده را انتخاب کردند؛ در مورد فرشته‌های طردشده، ۲۰ درصد از کل افراد این مجموعه را دوست داشته‌اند. در مورد افرادی که مجموعه فرشته‌های بهشتی یا لمیده را دوست داشته‌اند، در مجموع آنها ۲۹ درصد کل افراد را شامل می‌شوند. از شرکت‌کنندگان پرسیده شد چه حسی داشتند اگر می‌توانستند به جای اشخاصی باشند که این پرسشنامه را انجام داده‌اند و به شما امکان داشتن بال داده می‌شد، که ۲۶/۳ درصد از کل شرکت‌کنندگان حس رهایی از کالبد جسم و آزادی داشتند. ۹ درصد کل افراد حس همذات‌پنداری با فرشتگان را دارند و ۹/۳ درصد از کل شرکت‌کنندگان صرفاً با داشتن بال نمی‌توانند خود را فرشته بدانند. در مورد حس یاری‌رساندن و کمک به انسان‌ها، ۲۲/۳ درصد از کل افراد به این گزینه معتقدند. ۹/۴ درصد از کل افراد حس پاک‌شدن از گناهان و رفتن به دنیای معنوی را داشته‌اند. ۱۴/۷ درصد از کل شرکت‌کنندگان حس پرواز داشته‌اند. ۹ درصد از کل افراد اصلا به وجود فرشته اعتقادی نداشته‌اند که خود را به جای آن تصور کنند.

۳. اصطلاحی است برای توصیف نوعی نقاشی روایی رنگ‌روغن با مضمون‌های رزمی و بزمی که در دوران مشروطیت براساس سنت‌های هنر مردمی و دینی، با اثرپذیری از نقاشی طبیعت‌گرایانه مرسوم آن زمان، به دست هنرمندانی مکتب‌نبدیده پدیدار شد (پاکباز، ۱۳۸۹، ۵۸۶ و ۵۸۷).

۴. مکتب سقاخانه‌ای: اصطلاحی که نخستین‌بار توسط کریم امامی- مترجم، روزنامه‌نگار و منتقد- برای توصیف آثار گروهی از هنرمندان ایرانی که می‌کوشیدند پلی میان سنت و نو بنا کنند، به کار برده شد (همان، ۳۰۷).

۵. پست‌مدرنیسم: اصطلاحی است برای توصیف گرایش‌های پس از دهه ۱۹۶۰ در عرصه‌های معماری، هنر، ادبیات و فلسفه. هنوز تعریف دقیق و جامعی از این اصطلاح به‌دست نیامده است. به‌طور کلی، پنج خصالت عام و مرتبط با یکدیگر را می‌توان برشمرد: کثرت‌گرایی، التقاط‌گرایی، خودآگاهی، متن‌گرایی و فردگرایی (همان، ۱۲۷).

۶. کانسپتچوال آرت (هنر مفهومی): قالب نظریه‌ای در هنر غرب که اواخر دهه ۱۹۶۰، پس از مینیمال آرت پدیدار شد و سرآغاز پست‌مدرنیسم بود. در این نظریه، مفهوم (انگاشت کلی از موارد خاص) و نه چگونگی ارائه آن، فکر هنرمند مهم است، نه شیء هنری. هدف رسانیدن مفهوم یا ایده معین به مخاطب است، وسیله بیان هر چه باشد (همان، ۴۰۳).

۷. پروسس آرت گرایش در هنر آمریکایی مربوط به نیمه دوم ۱۹۶۰ و سال‌های ۱۹۷۰، که بر فرایندهای واقعی ساختن، انباشتن، زدودن و... تأکید می‌کرد. آثار فرایندی از مواد و مصالح گوناگون تشکیل می‌یافتند و برخلاف ساختارهای مینیمال آرت- غالباً ناپایدار بودند (همان، ۶۵۵-۶۶۶).

۸. هنر اجرا (پرفومنس) نوعی «نمایش» به منظور ارائه آثار هنری نو و حتی تبلیغ اندیشه‌های اجتماعی و عقاید سیاسی، که از اوایل سده بیستم گاه‌به‌گاه رواج داشته است. برخی آن را هنر زنده می‌نامند (همان، ۶۵۲).

۹. اسلوبی که در آن عکس‌ها، بریده روزنامه‌ها و دیگر اشیاء مناسب را بر سطحی صاف، گاه بوم نقاشی، می‌چسبانند و اغلب با حرکت‌های قلم درهم می‌آمیزند. کوپست‌ها اولین گروه از هنرمندان حرفه‌ای بودند که اشیاء حقیقی مانند تکه‌های روزنامه‌ها را بر تابلوهایشان چسبانند و به آن‌ها یک کارکرد دوگانه (هم شیء واقعی و هم عنصر تصویری) بخشیدند (لینتن، ۱۳۸۳، ۴۹۱).

۱۰. لند آرت بیان یک مفهوم با خلق اثر در فضای باز و طبیعت است (قرباغی، ۱۳۷۸، ۶۱).

۱۱. فمینیسم پست‌مدرنیسم: نگاه فمینیست‌های پست‌مدرنیسم به هماهنگی اجتماعی بین زن و مرد است. فمینیست‌های پست‌مدرن بر این عقیده‌اند که جامعه امروز، تعریف جنس را تغییر داده است (فمینیست‌های پست‌مدرنیسم بر هماهنگی اجتماعی بین زن و مرد تأکید دارد (سجادی، ۱۳۸۴، ۱۸-۱۶).

۱۲. Edward Lucie Smith

۱۳. Dominic Tino

۱۴. John Dalson

۱۵. Ignace Kazakevich

۱۶. Crane Adrienne Raho

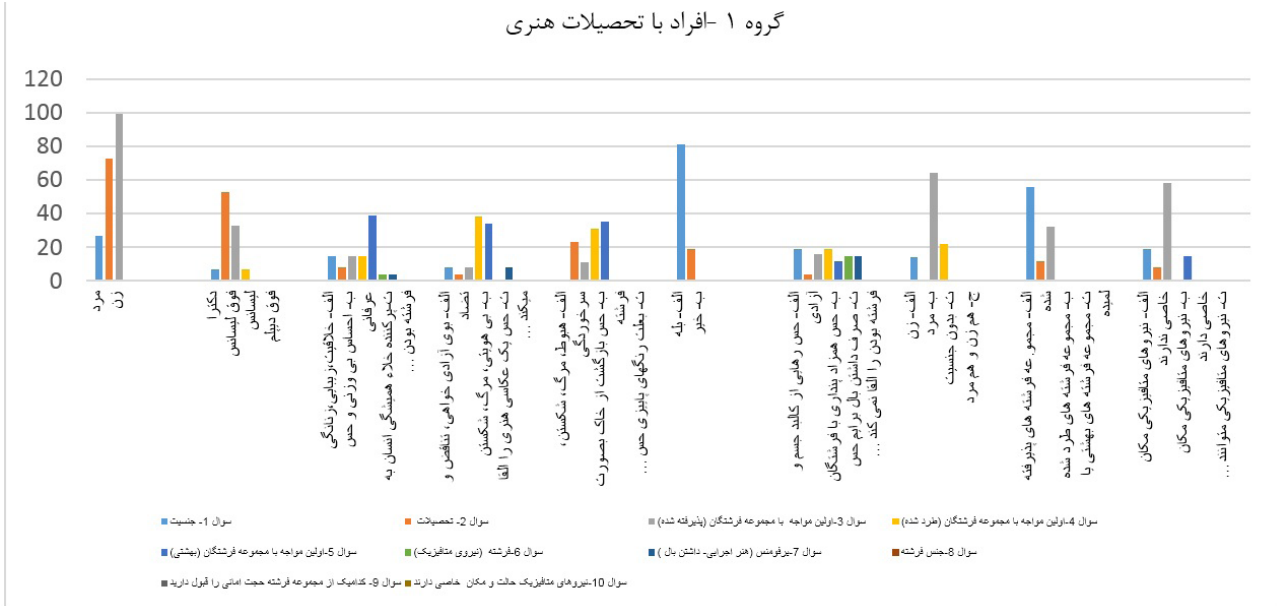
۱۷. Jean Louis Hess

۱۸. Benjamin Hiut

۱۹. Gottfried Juncker. Art for art's sake: Delhi gallery aims to mentor and support young artists, <https://www.sundayguardianlive.com/art-art-s-sake-delhi-gallery-aims-mentor-and-support-young-artists>, ۲۰۱۶, B. Popli, ۲۰-۳۷۶۱.
۲۰. اشقر، عمر سلیمان. (۱۴۱۵ق.). *عالم الملايکه الابرار*. اردن: دارالنفیس.
۲۱. احدی کلی، پرستو. (۱۳۸۹). *مطالعه مفاهیم و کاربرد رنگ در نقاشی قاجار* (پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر). دانشکده هنر، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران.
۲۲. احسانی، محمدتقی. (۱۳۸۲). *جلدها و قلمدان های ایرانی و نگارگری*. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۲۳. آدمیان، مرضیه؛ هاشمی، مژگان و صنعتی شرقی، نادر. (۱۳۹۱). *تحلیل جامعه‌شناختی سبک پوشش زنان. زن و جامعه، ۳۳(۴)، ۱۶۱-۱۸۱.*
۲۴. امانی، حجت. (۱۳۸۷). *بازتاب سنت‌ها و آیین‌ها در هنر جدید ایران* (پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر). دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه شاهد، تهران.
۲۵. امانی، حجت. (۱۳۸۹). *فرشتگان*. کاتالوگ منتخب مجموعه فرشتگان.
۲۶. امانی، حجت. (۱۳۹۹ / ۱۱ / ۱۰). *مصاحبه شخصی*.
۲۷. اولریش، مارزلف. (۱۳۹۸). *تصویرسازی داستانی در کتاب‌های چاپ سنگی* (ترجمه شهروز مهاجر). چاپ چهارم. تهران: نشر نظر.
۲۸. براتی، پرویز و امیرفرشی، مریم. (۱۳۹۲). *مرز میان هنرها برچیده می‌شود. روزنامه شرق، ۱۱(۱۹۷۵).*
۲۹. پاکباز، رویین. (۱۳۷۸). *دایره‌المعارف هنر*. تهران: انتشارات سمت.

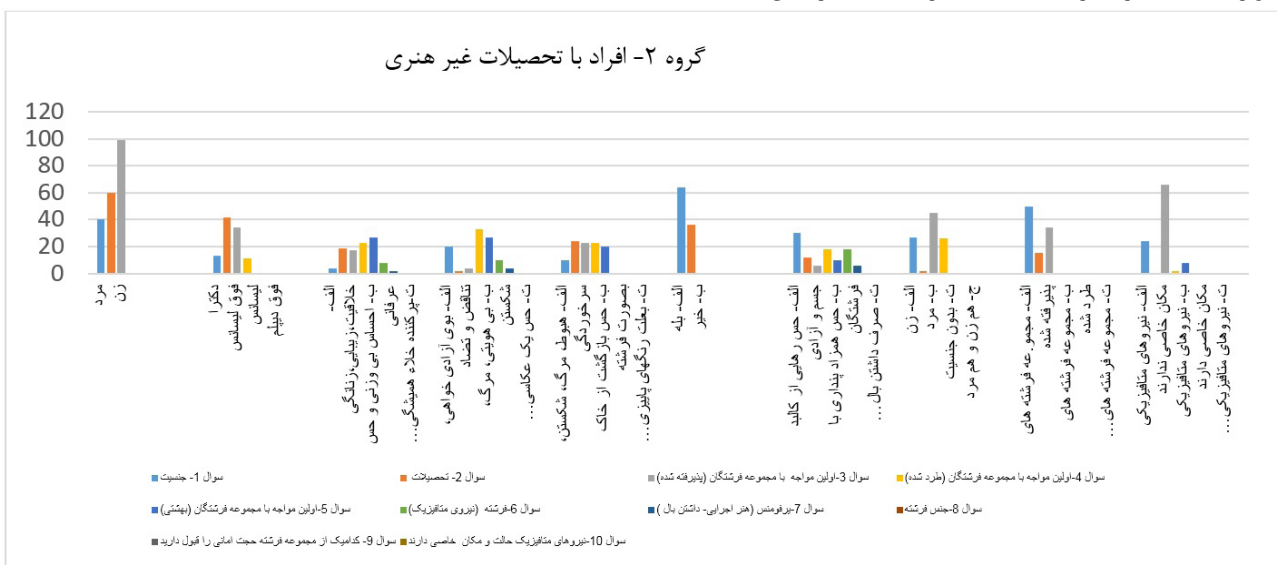
فهرست منابع

گروه ۱- افراد با تحصیلات هنری

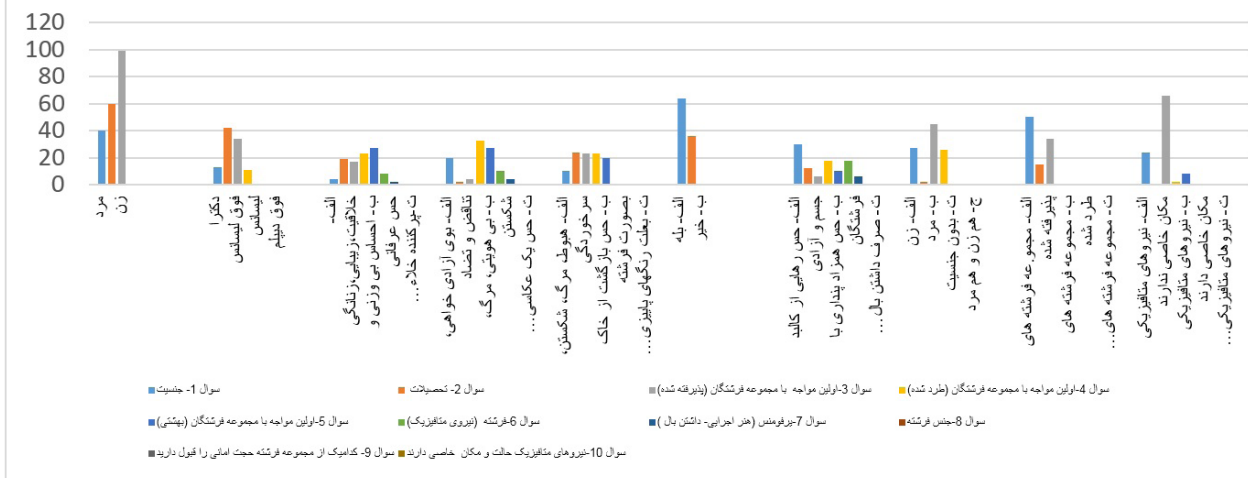
تصویر ۷. جامعه آماری افراد با تحصیلات هنری. مأخذ: نگارندگان.

گروه ۲- افراد با تحصیلات غیر هنری

تصویر ۸. جامعه آماری افراد با تحصیلات غیرهنری. مأخذ: نگارندگان.

گروه ۳- افراد با تحصیلات دیپلم و پایین تر از دیپلم

تصویر ۹. جامعه آماری افراد با تحصیلات دیپلم و پایین تر. مأخذ: نگارندگان.

- پاکباز، روبین (۱۳۸۹). *دایره المعارف هنر*. چاپ نهم. تهران: سمت.
- خمینی، روح‌الله (۱۳۷۸). *شرح چهل حدیث*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- راوندی، مرتضی (۱۳۵۹). *تاریخ اجتماعی ایران*. ج ۴. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- سجادی، سیدمهدی (۱۳۸۴). *فیمینسیم در اندیشه‌های پست‌مدرنیسم*. *مطالعات راهبردی زنان*، ۸(۲۹)، ۷-۳۸.
- سلطانی بیرامی، اسمعیل (۱۳۹۲). *تمثل فرشتگان در شکل انسان از دیدگاه علامه طباطبایی*. *قرآن و شناخت*، ۶(۲)، ۴۱-۶۲.
- صفرزاده، نغمه و احمدی، بهرام (۱۳۹۲). *بررسی تصویر فرشتگان در نقاشی دوره قاجار*. *پیکره*، ۳(۵)، ۴۷-۵۳.
- علی‌پور سعدانی، رضا و شیخ‌زاده، مرجان (۱۳۸۸). *اشیا جادویی در فرهنگ عامه ایران و تأثیر آن در نقاشی مکتب سقاخانه*. *باغ نظر*، ۷(۱۱)، ۵۳-۶۸.
- قره‌باغی، علی اصغر (۱۳۷۸). *تبارشناسی پست‌مدرنیسم: شناخت اصول و*
- مفاهیم پست‌مدرنیسم (۲). *گلستانه*، ۸(۸)، ۵۹-۷۰.
- کامرانی، بهنام (۱۳۸۵). *تبارشناسی فرشته در نقاشی ایران*. *کتاب ماه هنر*، ۹۵ و ۹۶.
- کفشچیان مقدم، اصغر و علیپور، سمیه (۱۳۹۱). *پژوهشی پیرامون تصویر فرشتگان در نقاشی دوران قاجار*. همایش بین‌المللی دین در آیین‌ها هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، همدان.
- گودرزی، مرتضی (۱۳۸۸). *آیین خيال*. چاپ اول. تهران: انتشارات سوره مهر.
- لاری، مریم (۱۳۹۲). *راز نگار، پژوهشی در تصویر زنان در سده سیزدهم*. چاپ اول. تهران: پژوهشکده هنر.
- لینتن، نوربرت (۱۳۸۳). *هنر مدرن (ترجمه علی رامین)*. چاپ دوم. تهران: نشر نی.
- ملکی، توکا (۱۳۷۶). *فرشتگان نقاشی ایران*. *کتاب ماه هنر*، ۱۳۸، ۸۶-۹۲.
- Wenzel, C. & et al. (2015). *Ungeteilte Himmel; Engel, Doppelganger*. Goethe University, Frankfurt Publisher: Germany.

COPYRIGHTS
 Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:
 شصتی، شهره و پشتونی زاده، آزاده (۱۴۰۱). مطالعه تطبیقی مفهوم نقش فرشته در آثار حجت امانی (به مثابه هنر معاصر) و نگاره‌های دوره قاجار. *باغ نظر*، ۱۹(۱۰۸)، ۱۷-۲۸.

DOI:10.22034/BAGH.2021.285560.4882
 URL: http://www.bagh-sj.com/article_145704.html

